

ДОГОВІР КОНТРАКТАЦІЇ ВИНОГРАДУ

Відповідно до загальних засад цивільного й господарського законодавства реалізація продукції виноградарства може здійснюватись на основі договорів купівлі-продажу, поставки, комісії, міни й контрактації. Із них останній вирізняється своїм спеціальним призначенням, сферою, предметом, змістом, характером укладення й виконання.

На сьогодні виробництво винограду та іншої виноградної продукції не повною мірою відповідає потребам країни. Для розвитку підгалузі виноградарства договір контрактації має особливу цінність, тому що специфіка виноградарського виробництва, що супроводжується значними ризиками, потребує з боку контрактанта сприяння виробництву продукції, особливо щодо надання допомоги виноградарям у забезпеченні їх ядохімікатами, мінеральними добривами, транспортними засобами, необхідними для своєчасного вивезення швидкопсувної виноградної продукції. Гос-

подарська практика у сфері виробництва винограду та іншої виноградної продукції свідчить, що виноградарські господарства не одержують жодної копійки від переробних підприємств, незважаючи на те, що прибутки від реалізації продуктів його переробки на 90% залежать від вирощеного винограду. Ось чому інтереси цих господарств повинні враховуватись і в процесі реалізації готової виноградної продукції. З одного боку, це належить вирішувати в законодавчому порядку на державному рівні, що буде дійовим засобом в заінтересованості виноградарів у вирощуванні цієї культури зі значно вищими кількісними та якісними показниками, а з другого – цю проблему частково можна вирішити при укладенні договору контрактації винограду, для якого характерним є те, що він може передбачати обов'язок контрактанта надавати виробникові певну допомогу в організації виробництва, здачі продукції, забезпеченні госпо-

дарства тарою й пакувальними матеріалами, у видачі промислових чи продовольчих товарів у порядку зустрічного продажу, що не передбачено, наприклад, законодавством про поставку.

Договору контрактації сільськогосподарської продукції у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як Л.М. Баховкіна, Н.А. Боровиков, С.М. Братусь, В.М. Корнієнко, М.С. Липецкер [Див.: 1; 2; 4; 7; 8]; договір контрактації саме виноградної продукції розглядав В.М. Яковлєв [12].

Закупівля сільськогосподарської продукції, в тому числі й шляхом контрактації, як інститут цивільного права вперше була закріплена в 1961 р. в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік (далі – Основи), затверджених Законом СРСР від 8 грудня 1961 р. [5; 1961. – № 50. – Ст. 525]. У них з'явилися нові норми про такий договір, відповідно до яких державна закупівля виноградної продукції в колгоспів та радгоспів здійснювалася за планами державних закупівель сільськогосподарської продукції та планами розвитку сільськогосподарського виробництва.

Під договором контрактації розумівся самостійний договір, який укладався на підставі плану державної закупівлі сільськогосподарської продукції. Самостій-

ний характер такого договору пояснювався тим, що головним засобом виробництва сільгосппродукції була земля, яка була виключно власністю держави, а тому безапеляційно визнавалося право останньої встановлювати обов'язок здавати їй вирощену сільгосппродукцію на умовах, продиктованих нею в планових завданнях [3, с. 125].

Норми Основ доповнювались і розвивалися шляхом прийняття великої кількості спеціальних нормативних актів, якот: постанова Ради Міністрів СРСР від 23 квітня 1970 р. «Об объединении государственных решений Правительства СССР по вопросу организации государственных закупок сельскохозяйственной продукции» [9; 1970. – № 8. – Ст. 63]; Положення про порядок укладання і виконання договорів контрактації сільськогосподарської продукції, затвержене Міністерством заготівель СРСР 22 жовтня 1970 р.; Типові договори контрактації окремих видів сільськогосподарської продукції, в тому числі і винограду, затверджені тим же Міністерством та ін.

Із переходом від адміністративно-командної системи господарювання до ринкових відносин планування закупок продукції, що вироблялась сільгосппідприємствами, заснованими на приватній формі власності,

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

втратило своє значення. Договір контрактації за нових умов виявився неприйнятним для регулювання відповідних економічних відносин.

Уже в Основах, затверджених Верховною Радою СРСР 31 травня 1991 р., № 2211-1[5; 1991. – № 26. – Ст. 733], були викладені положення, відповідно до яких договір контрактації втратив свій самостійний характер і розглядався як один з видів договору купівлі-продажу.

У Цивільному кодексі України 2003 р. (далі – ЦК) договір контрактації залишився як окремий вид договору купівлі-продажу, за яким виробник сільгосппродукції зобов'язується виробити зазначену в договорі сільгосппродукцію й передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним покупцеві, а заготівельник – прийняти цю продукцію й оплатити її за вказаними цінами відповідно до умов договору (ч. 1 ст. 713 ЦК) [6; 2003. – № 40-44. – Ст. 356]. Незважаючи на приписи ч. 2 ст. 713 ЦК, згідно з якою до договору контрактації застосовуються загальні положення про купівлю-продаж і поставку, якщо інше не встановлено договором або законом, на нашу думку, цілком виправданим можна вважати виділення договору контрактації сільгосппродукції в окремий самостійний

вид договору. Він відрізняється від інших, в тому числі й від договорів купівлі-продажу й поставки, спеціальним суб'єктним складом, предметом, якісними характеристиками, правами й обов'язками сторін, які мають елементи взаємодопомоги у виробництві продукції, її транспортуванні тощо.

Одним з проблемних питань договору контрактації сільгосппродукції взагалі, у тому числі й виноградарської, є визначення його предмета. Так, у ст.713 ЦК України предметом договору контрактації вважається сільськогосподарська продукція власного виробництва, яка підлягає передачі її виробником заготівельникові. Отже, необхідно визначитися, яка продукція є сільськогосподарською і чи може бути об'єктом договору контрактації перероблена сільгосппродукція.

Поняття «сільськогосподарська продукція» ні чинний ЦК, ні Господарський кодекс (далі – ГК) не містять. Дефініції цього поняття (причому докорінно різні) наводять Закони України від 18 січня 2001 р., № 2238 «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» [6, 2001. – № 11. – Ст. 52] і від 24 червня 2004 р., № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» [6, 2004. –

№ 49. – Ст. 527].

За першим Законом під категорією «продукція сільського господарства» («сільськогосподарська продукція») слід розуміти продукцію, що виробляється в сільському господарстві й відповідає кодам Державного класифікатора продукції та послуг ДК 016-97: 01.11 – 01.42. Зокрема, сюди входить така продукція виноградарства: саджанці винограду 1-го року (01.12.21.570), саджанці винограду 2-го року (01.12.21.670), матеріал садивний виноградників (01.12.21.800), виноград (01.13.1) та ін. А продукція перероблення винограду (сусло виноградне, вино, соки та ін.) належить уже до харчової промисловості.

У п. 2.15 ст. 2 другого названого Закону говориться, що сільськогосподарська продукція – це будь-яка продукція тваринного й рослинного походження, що підпадає під визначення 1-24 груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка міститься у додатку Закону України «Про Митний тариф України» від 5 квітня 2001 р., № 2371 [6; 2001. – № 24. – Ст. 125]. За цим Законом, до *сільськогосподарської продукції належать не тільки продукти рослинного й тваринного походження, а й різноманітна продукція переробної промисловості*: харчові продукти, кондитерські вироби,

алкогольні й безалкогольні напої тощо.

За нашого погляду, ці розбіжності в законодавчих актах необхідно усунути шляхом виключення з поняття сільгосппродукції в Законі «Про державну підтримку сільського господарства України» продукцію переробної промисловості й привести у відповідність Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності й Державний класифікатор продукції та послуг.

Таким чином, спираючись на визначення розглядуваного поняття в Державному класифікаторі продукції та послуг, який, як вбачається, є більш правильним стосовно того, яке передбачено Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, зазначимо, що предметом договору контрактації виноградарської продукції може бути виноград, його саджанці, садивний матеріал та ін. Отже, перероблена сільгосппродукція, в тому числі з винограду (джеми, вино, соки тощо), не підпадає під тлумачення її як сільськогосподарської, хоча практика господарювання свідчить, що садивний матеріал винограду придбається за договорами не контрактації, а купівлі-продажу або поставки.

Специфічною ознакою предмета договору контрактації ви-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ноградної продукції є не тільки те, що останньої може не існувати в натурі на момент укладення договору, а й ще те, що й не може бути впевненості стосовно її виробництва, кількості і якості, оскільки це виробництво не лише включає в себе технічні процеси, на які впливає людина, а й базується переважно на процесах біологічних, що аж ніяк не залежить від її діяльності. Однак наявність виноградної продукції на момент укладення правочину не може перетворювати договір контрактації на реальний, що відігріє певну роль у визначенні цього моменту. З приводу цього в юридичній літературі правильно підкреслюється, що фактичне виконання угоди не можна змішувати з моментом її виникнення, що сторони вправі домовитися, що передача речі за консенсуальним договором може співпасти з моментом його укладення, проте така домовленість не робить договір реальним [10, с. 109]. Отже, слід чітко розмежовувати ці різні поняття – укладення і виконання договору.

Із юридичної природи договору контрактації впливає обов'язок контрактанта щодо надання допомоги в організації виробництва сільгосппродукції та її транспортування на приймальні пункти й підприємства споживачів (з ст. 272 ГК). Тут

слід зауважити, що статті 272–274 ГК України, що регулюють особливості державних закупівель сільгосппродукції шляхом укладення договору контрактації, значно відрізняються за своїм змістом від ст.713 ЦК України, яка не передбачає надання допомоги виробникові, що викликає певні труднощі в застосуванні цього договору при реалізації виноградної продукції не для державних потреб.

Практика господарювання в аграрному секторі, особливо у сфері виробництва винограду й виноградної продукції, свідчить про необхідність термінової ліквідації цієї прогалини в цивільному й господарському законодавстві. На нашу думку, необхідно передбачити умови й види надання заготівельником допомоги виробникам сільгосппродукції, що дуже важливо при її реалізації за договором контрактації. Крім цього, надання контрактантом допомоги виробникові охоплює сферу відносин, пов'язаних з організацією виробництва сільгосппродукції, що є однією з головних ознак, які розрізняють договори контрактації і поставки.

Обов'язок з надання допомоги визначається за згодою сторін при укладанні договору контрактації виноградної продукції. Але, зауважує В.М. Яковлев, це не надає контрактантові

права контролю над господарською діяльністю виробника останньої. Також він не вправі вимагати виконання або невиконання тих чи інших виробничих заходів з виробництва продукції [12, с. 79, 80]. Із цими висновками, як видно, слід погодитись, тому що контрактант навряд чи має професійні знання, наприклад, з агротехніки вирощування винограду. У той же час, не треба ототожнювати діяльність з надання допомоги з договором про спільну діяльність, за яким сторони не тільки працюють для досягнення певного результату, а й об'єднують матеріальні та інші зусилля, щоб домогтись єдиної мети.

За своїми біологічними ознаками виноградні культури, як багатолітні насадження, відрізняються від інших сільськогосподарських культур. Що стосується виноградних насаджень, то вони в основному плодоносять тільки через 5 років після посадки. Ця різниця в кінцевому підсумку виявляється в тому, що підвалини майбутнього врожаю й цінність ботанічних виноградних сортів закладаються задовго до настання плодоносності й установлення відносин з реалізації цієї продукції. Так, на якісні показники винограду сподіваються вже з моменту вибору земельної ділянки під виноградники, що залежить від її місцезна-

ходження, розташування щодо рівня моря, від ґрунту та інших чинників.

У договорі контрактації виноградної продукції сторонам необхідно визначити строки його виконання, беручи до уваги при цьому строки дозрівання культури, періоди виробництва цієї продукції, умови її виробництва й зберігання, чинники сезонності. Один з найвідповідальніших моментів виконання договору контрактації винограду – це правильне визначення часу його збирання, від чого залежать його кількість, якість, транспортабельність, тривалість зберігання тощо. Наприклад, виноград, призначений для перевезення і зберігання, збирають дещо раніше настання його повної зрілості (з урахуванням строків зберігання), а технічні сорти, з яких виготовляють столові вина, шампанські виноматеріали та іншу виноробну продукцію, належить збирати в період повної зрілості ягід з урахуванням їх цукристості, загальної кислотності й аромату.

Від часу збирання винограду залежить настання початкових дій з передачі продукції, своєчасність і належне виконання договірних зобов'язань. Елемент періоду збирання врожаю стосується таких істотних умов договору контрактації винограду, як предмет (кількість і якість), ціна і

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

строки виконання зобов'язань. Як бачимо, правильне визначення часу збирання винограду має значення не тільки техніко-біологічне, а й юридичне. Саме цьому юридично значимим є правильне встановлення в договорі контрактації порядку здійснення сторонами дій з визначення часу збирання винограду.

Раніше в діючих типових договорах контрактації плодово-виноградної продукції зазначалися як час збирання врожаю, так і агротехнічні заходи його проведення. Наприклад, Типовий договір контрактації плодів, ягід, винограду й сухофруктів з урожаю 1950 р., затверджений Уповнаркомзагом СРСР по МРСР 10 березня 1946 р. [11; ф. 1508, оп. 1, од. зб. 322, арк. 17], містив спеціальну норму, що зобов'язувала виробника здійснювати знімання плодів, ягід і винограду тільки в строки, погоджені із земельними органами й заготівельниками, не допускаючи при цьому їх перезрівання. На сьогодні ці питання залишаються відкритими й потребують упорядкування. Ось чому доцільно було б при розробці Примірної угоди контрактації винограду включити в нього норму, що регулює порядок виконання сторонами дій щодо визначення часу збирання винограду, а також яка зобов'язує виноградовиробниче підпри-

ємство дотримуватися встановлених агротехнічних прийомів збирання врожаю цієї культури.

Підсумовуючи вищевикладене, важливо зазначити, що на сьогодні договір контрактації виноградної продукції потребує уточнення й відновлення в практиці його застосування, що має велике значення для розвитку підгалузі виноградарства. Це пояснюється необхідністю встановлення норм, які давали б можливість виноградовиробничим господарствам вирівняти своє майнове становище, не даючи покупцеві виноградної продукції, підприємству чи індивідуальному підприємцеві, які займаються професійною діяльністю щодо її закупівлі з метою подальшої переробки й реалізації, нав'язувати свої умови. Тому, на нашу думку, чинні норми законодавства з контрактації сільгосппродукції потребують внесення відповідних змін, які усунуть прогалини й суперечності між ними. Потрібно також розробити і прийняти Положення про контрактацію сільськогосподарської продукції і Примірний договір контрактації винограду з урахуванням викладеного, які відповідатимуть сьогоdnішньому стану законодавства, економіки й розвитку ринкових відносин у галузі сільськогосподарства.

Список літератури: 1. *Баховкіна Л.Н.* Государственные закупки сельскохозяйственной продукции. – М.: Юрид. лит., 1972. – 215 с. 2. *Боровиков Н.А.* Договор контрактации сельскохозяйственной продукции. – М.: Юрид. лит., 1971. – 176 с. 3. *Брагинский М.И., Витрянский В.В.* Договорное право: Кн. 2-я. Договоры о передачи имущества. – М.: Статут, 2002. – 800 с. 4. *Братусь С.Н.* Хозяйственный договор как гражданско-правовая форма распределения продукции между государственными предприятиями // Сов. гос-во и право. – 1953. – № 2-3 – С. 74-88. 5. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1961. – № 50. – Ст. 525. 6. Відомості Верховної Ради України. 7. *Корнієнко В.М.* Правовое регулирование контрактации сахарной свеклы: Дис ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Харьк. юрид. ин-т. – Х., 1991. – 137 с. 8. *Лилецкер М.С.* Договоры контрактации // Арбитраж. – 1935. – № 24. – С. 22-34. 9. СП СССР. 10. *Хаскельберг Б.Л., Ровный В.В.* Консенсуальные и реальные договоры в гражданском праве. – М.: Статут, 2004 – 124 с. 11. ЦГА МССР. 12. *Яковлев В.Н.* Правовое регулирование государственных заготовок фруктов и винограда. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, – 1965. – 165 с.

Надійшла до редакції 08.09.2008 р.

УДК 349.6

О.Ю. Макаренко, аспірант
Одеська національна юридична академія

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ ЯК ОДНЕ З ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Знання про права людини є дисципліною, що знаходиться в полі зору філософії, етики, численних галузей наук юридичних та відповідних політичних. Загальновідомо, що в сучасному вигляді ця сфера знань стрімко почала розвиватись саме у повоєнні роки, коли людство усвідомило необхідність змінити погляди на гарантії миру, збагнуло справжню цінність демократичних засад суспільства, прав і свобод людини, значення гарантій їх захисту. Відповідний

історичний період після другої світової війни характеризується принциповим оновленням інституційних механізмів захисту прав людини: вони перестали бути суто внутрішньою компетенцією держав, а набули міжнародного значення, втілюючись в ідеї утворення нового міжнародного правопорядку, заснованого на повазі до основних прав та свобод людини.

Закріплене в Конституції України право на довкілля є предметом розгляду й вивчення пев-